

Arbetad tid – en svårdefinierad variabel i produktivitetmätning

Claes-Håkan Gustafson⁶

Jack Hansson⁶

Inledning

Behovet av information om arbetad tid har ökat kraftigt under senare år. Under lång tid har *antalet anställda* varit det använda måttet på vilken "arbetsinsats" som utförs på svensk arbetsmarknad. Samtidigt har det blivit vanligare med tidsbegränsade arbeten, konjunkturanpassade arbetstider och tillfälliga insatser vid arbetstoppar. Alltefter som olika anställningsformer och frånvaroorsaker dykt upp, har således *antalet arbetstimmar* blivit ett allt mer relevant mått för att mäta det arbete som utförs på arbetsmarknaden.

De internationella rekommendationer som finns avseende arbetstid är mycket gamla. Den nu gällande ILO-resolutionen avseende arbetad tid antogs vid den 10:e ICLS⁷-konferensen år 1962. Resolutionen innehåller endast två arbetstidsbegrepp: *normal hours of work* och *hours actually worked*.

ILO anser att det är hög tid att ersätta denna med en ny och uppdaterad resolution, som ska vara tillämpbar i såväl rika som fattiga länder. En ny resolution kommer antagligen upp för behandling under nästa ICLS-konferens, som preliminärt äger rum under år 2008.

I denna artikel vill vi belysa några grundläggande frågor i samband med valet av mått på arbetad tid. Vi presenterar en schematisk indelning av arbetad tid och ej arbetad tid samt sådan tid som ligger i gråzonen mellan dessa. Schemat grundar sig dels på graden av *arbetsanknytning*, dels på graden av *ersättning*.

---

⁶ Författarna är verksamma vid avdelningen för näringsliv och arbetsmarknad vid SCB. Förfrågningar kan ställas direkt till författarna via e-post med adress fornamn.efternamn@scb.se.

⁷ International Conference for Labour Statisticians

Arbetad tid och produktivitet

All mätning av produktivitet innebär att sätta resultatet av en verksamhet, vanligen förädlingsvärdet, i relation till ansträngningen eller insatsen. Oavsett om man vill mäta arbetsproduktiviteten eller totalfaktorproduktiviteten (TFP), krävs därför ett mått på arbetsinsatsen. Valet av mått på arbetsinsatsen är emellertid inte självklart och styrs dels av vad som är relevant att räkna in, dels av vad som låter sig mätas till en acceptabel kostnad.

Arbetsinsatsen bör mätas på ett sådant sätt att förbättrade produktionsmetoder, ökad intensitet i arbetet, effektivare arbetsorganisation samt bättre maskiner, verktyg och råvaror medför att produktiviteten stiger. *Faktiskt arbetad tid* kan tyckas vara ett rimligt begrepp, men är svårt att definiera. Det kan bl.a. tolkas som produktiv tid, dvs. den tid som används för direkt produktion av varor eller tjänster. Tid för utbildning, pauser etc. är med detta synsätt således icke-produktiv. Likaså kan man ifrågasätta om tid som läggs på misslyckad produktion, t.ex. produkter som måste kasseras av ett eller annat skäl, ska räknas som produktiv.

Alternativt kan *faktiskt arbetad tid* tolkas som den tid som en arbetsgivare förväntar sig att arbetstagaren lägger ner på arbetet, direkt eller indirekt. Arbetsgivaren skickar arbetstagaren på utbildning, tillåter pauser etc. och räknar med att på längre sikt få avkastning på detta i form av ökad output eller bättre kvalitet i produktionen. Sådant som är av värde för arbetstagaren men som inte kan förväntas ge positiva effekter på produktionen ens på lång sikt, t.ex. sociala aktiviteter eller att utträta privata ärenden, skulle i så fall inte räknas som arbetad tid. Icke desto mindre kan det vara lönsamt för arbetsgivaren, t.ex. genom minskad personalomsättning, att medge sådant.

En mellanform är den tid då arbetstagaren kan utföra privata åtaganden men samtidigt står till arbetsgivarens förfogande, exempelvis beredskapstid/ jourtid i hemmet. Viss restid kan räknas till denna mellanform, även om arbetstagarens möjligheter till att disponera sin tid för eget bruk då är begränsade. Det finns naturligtvis även renodlad icke-produktiv tid, där arbetstagaren utan arbetsgivarens vetskap låter bli att arbeta.

Det är viktigt att den tid, som kan påverkas av sådant som man tänker sig vara produktivitetshöjande åtgärder, räknas till den arbetade tiden. Om man t.ex. menar att förkortade kafferaster är produktivitetshöjande, bör rasterna räknas som arbetad tid. Om kafferasterna inte skulle räknas som arbetad tid, skulle kortare raster öka

såväl produktionen som den arbetade tiden, dvs. produktiviteten skulle i stort sett inte påverkas.

Ett i många hänseenden praktiskt sätt är att använda sig av arbetsgivarens definition av *betald tid*. Med den definitionen kommer variationer i raster och sociala aktiviteter, såväl sådana som sanktioneras av arbetsgivaren som andra, och som påverkar produktionen också att påverka produktiviteten. Däremot kommer arbete som utförs utanför betald tid, s.k. obetald övertid, inte att räknas. Till exempel kommer man inte att kunna registrera variationer i övertidsarbetet hos arbetstagare som har en fast månatlig ersättning för eventuell övertid i sina anställningsavtal. Likaså uppstår problem med att definiera den arbetade tiden för egna företagare och obetalda familjemedlemmar.

Andra användningar av arbetad tid

Mätning av arbetad tid är naturligtvis viktig för den ekonomiska statistiken, där informationen behövs för att beräkna produktiviteten, tillgång och efterfrågan på arbetskraft, konkurrenskraft gentemot omvärlden m.m. Uppgifter om arbetad tid är emellertid viktig inom flera andra områden.

Inom lönestatistiken behövs uppgifter om arbetade timmar för att beräkna lön per tidsenhet, utvärdera löneskillnader och lönefördelningar samt för att beräkna sammansättning och förändring av arbetskostnader.

Arbetskraftsstatistiken använder arbetade timmar för att beskriva olika gruppers anknytning till arbetsmarknaden och för att analysera strukturen och dynamiken i arbetskraften. Arbetade timmar används även för att beskriva arbetsmiljöfrågor samt för att studera arbetskraftstillgången och flexibiliteten i arbetskraften.

Inom den sociala statistiken används information om arbetade timmar bl.a. för att studera balansen mellan arbete och fritid, fördelningen av arbetet inom familjen och social utslagning.

Å ena sidan är det givetvis bra för jämförbarheten mellan statistikgrenarna att använda samma definition av arbetad tid genomgående. Å andra sidan finns det anledning att bedöma aktiviteter i gråzonen mellan arbetad och ej arbetad tid olika beroende på sammanhang.

I idealfallet, dvs. om man inte behövde ta hänsyn till kostnaden för insamling och bearbetning av data, skulle man antagligen vilja redovisa statistik av alla tänkbara slag över det som i något sammanhang

kan betraktas som arbetad tid. Då skulle varje användare kunna komponera det mått på arbetad tid som för tillfället passade bäst. Samtidigt skulle internationella överenskommelser avgöra vilka mått som skulle publiceras som officiell statistik och användas för jämförelser mellan länderna.

I praktiken innebär dessvärre knappheten på resurser att detta inte är möjligt. Då bör kravet på internationell jämförbarhet, liksom redovisningen av produktion, sysselsättning, arbetslöshet m.m. vara avgörande.

Nuvarande användning av arbetstidsstatistik

Tidigare har data avseende arbetstider huvudsakligen varit begränsade till industrin. Allteftersom tjänstesektorn har vuxit sig större har efterfrågan på data avseende denna del av arbetsmarknaden ökat och frågor som exempelvis flexibel arbetstid blivit aktuella.

Här ges några exempel på olika arbetstidsbegrepp och deras olika användningsområden:

<i>Arbetstidsbegrepp</i>	<i>Användningsområde</i>
Betalda timmar	Lönestatistik: lönenivåer
Betalda frånvarotimmar	Företagsstatistik: arbetsmiljö m.m.
Faktiskt arbetade timmar	Nationalräkenskaperna: produktivitet Företagsstatistik: produktivitet, konkurrenskraft, konjunkturer m.m. Lönestatistik: löneskillnader, lönefördelningar AKU ⁸ : arbetskraftens struktur och utveckling Social statistik: tidsanvändning, arbetsfördelning
Övertidstimmar	Företagsstatistik: arbetskraftsefterfrågan AKU: Sociala förhållanden, hälsa
Överenskommen arbetstid	Lönestatistik: beräkningsvariabel AKU: anknytning till arbetsmarknaden

⁸ Arbetskraftsundersökningen

Vanligtvis arbetade timmar	Lönestatistiken: lönenivåer AKU: anknytning till arbetsmarknaden Social statistik: bakgrundsvariabel
Undersysselsättning	AKU: arbetskraftsutbud
Anställningsvillkor	Nationalräkenskaperna: fördelningsvariabel för produktivitet Företagsstatistiken: fördelningsvariabel Lönestatistiken: fördelningsvariabel AKU: arbetskraftens flexibilitet Social statistik: välfärd

Datakällor

De tre vanligaste källorna för information om arbetade timmar är:

- 1) Företagsbaserade undersökningar (Establishment surveys, ES). I Sverige är det lönestatistiken som är den huvudsakliga källan
- 2) Hushållsbaserade undersökningar, oftast AKU (Labour Force Survey, LFS)
- 3) Registerbaserade undersökningar (Administrative Register, AR).

Därutöver förekommer olika typer av tidsanvändningsstudier (Time Use Surveys, TUS).

Företagsbaserade undersökningar

Den grundläggande svagheten med företagsbaserad information är att den oftast är helt knuten till lönesystemen. Förutom den överenskomna arbetstiden är det således bara olika typer av avvikelser från den överenskomna arbetstiden som registreras, oftast om de påverkar löneutbetalningen eller om uppgifter krävs in av skattemyndigheten. Dessa registreringar kan variera mellan företagen och kan därför på aggregerad nivå ge oprecisa skattningar. Den redovisade tiden kommer därför att vara *betald tid* eller *överenskommen tid* istället för *faktiskt arbetad tid*.

Hushållsbaserade undersökningar

De hushållsbaserade undersökningarna, inklusive AKU, är beroende av vad de utfrågade individerna svarar på ett antal standardiserade frågor. Svaren beror på de svarandes vilja och förmåga att svara på frågorna. Oftast ställs den direkta frågan: "Hur många timmar arbetade du förra veckan?" Svaret beror i hög grad på vad den svar-

ande lägger in i begreppet "arbete". Dessutom finns det oftast inga särskilda rutiner för att erhålla svar från egna företagare, vilkas aktiviteter kan ligga i gråzonen mellan arbete och fritid. Detta, tillsammans med att hushållsundersökningar ofta använder sig av indirekta svar, gör att det uppstår underskattningar av frånvaron och övertiden i jämförelse med administrativa källor. Därför behövs det ett antal frågor om de enskilda komponenterna i arbetstid och frånvaro för att hjälpa den svarande.

Registerbaserade undersökningar

Dessa undersökningar baseras på register som skapats för att lagstiftningsvägen registrera olika typer av företeelser. Det kan gälla exempelvis normalarbetstid, sjukfrånvaro och föräldraledighet. Skattemyndigheternas register över inkomster och arbetsgivaravgifter kan vara användbara i dessa sammanhang.

Tidsanvändningsundersökningar

Denna typ av undersökningar ligger sällan till grund för produktionen av nationella arbetstidsmått. Däremot kan de användas för att korrigera och kvalitetskontrollera övriga undersökningar. Eftersom den svarande i denna typ av undersökningar ska ange sin tidsanvändning, kan själva arbetstidsmått "skapas" senare vid bearbetningen av undersökningen. Kostnaden för sådana undersökningar är naturligtvis hög.

Indelning av arbetstidsbegrepp

Nedanstående redovisning av arbetstidsbegrepp bygger på den indelning som nu verkar vara internationellt accepterad, dvs. *Arbetad/Ej arbetad tid* kombinerad med *Betald/Ej betald tid*. Skillnaden är att nedanstående indelning tillämpar ett antal ytterligare underindelningar för att återstående problemområden klart ska framgå. En möjlig indelning av den tid av dygnet som har någon anknytning till arbetet skulle således kunna vara:

Variabel 1: Grad av arbetsanknytning**A. Faktiskt arbetad tid, FAT**

1) Faktiskt arbetad tid under överenskommen arbetstid

- a) Fullt produktiv tid (FPT)
- b) Indirekt produktiv tid (IndPT)
- c) Ej produktiv tid (EjPT)

2) *Plustid (arbetad tid utöver överenskommen arbetstid)*

- a) Fullt produktiv tid
- b) Indirekt produktiv tid
- c) Ej produktiv tid

B. Ej arbetad tid (frånvaro m.m.), EAT

- 1) Frånvarotid (under överenskommen arbetstid)
- 2) Beredskapstid; tid då en person står till förfogande för att kunna gå i tjänst (utanför överenskommen arbetstid)
- 3) Övrig tid som inte fullt ut kan användas som fritid pga. arbetet (utanför överenskommen arbetstid).

Dygnets övriga tid kan ur arbetstidssynpunkt benämnas som *fritid*. I detta sammanhang bortser vi från att arbetsgivaren på olika sätt kan bidra med pengar även till de anställdas fritid, exempelvis genom betald/subventionerad idrottsutövning på fritiden.

Variabel 2: Ersättningsgrad**X. Betald tid, i pengar eller tid**

- 1) Betald enligt en högre taxa än ordinarie taxa
- 2) Betald enligt ordinarie taxa
- 3) Betald lägre än ordinarie taxa

Y. Ej betald tid

Exempel på variabelkombinationer

FAT = Faktiskt arbetad tid, EAT = Ej arbetad tid, ÖAT = Överenskommen arbetad tid, FPT = Fullt produktiv tid, IndPT = Indirekt produktiv tid, EjPT = Ej produktiv tid, AS = Arbetsställe, AT = Arbetad tid.

Arbetsanknytning/Ersättningsgrad	Betald, hög taxa (X1)	Betald, ord. taxa (X2)	Betald, lägre taxa (X3)	Ej betald (Y)
FAT/ÖAT, FPT (A1a)	- (11)	Ordinarie arbetstid (12)	- (13)	- (14)
FAT/ÖAT, IndPT (A1b)	- (21)	Kort rast, företagsutb., jourtid, tjänsteresor under ÖAT (22)	Jourtid (23)	- (24)
FAT/ÖAT, EjPT (A1c)	- (31)	Icke-produktiv tid (32)	- (33)	- (34)
Plustid, FPT (A2a)	Ordinarie övertid (41)	Mertid (42)	- (43)	"Frivillig" arbetstid utöver avtal (44)
Plustid, IndPT (A2b)	Ex. kort rast etc. (51)	- (52)	Tjänsteresor under ej ÖAT (53)	- (54)
Plustid, EjPT (A2c)	Icke produktiv tid (61)	Icke produktiv tid (62)	- (63)	- (64)
EAT, frånvaro (B1)	- (71)	Semester, helg, läkarbesök på bet. AT etc. (72)	Sjukfrånvaro (73)	Tjänstledighet utan ersättning (74)
EAT, står till förfogande (B2)	- (81)	Beredskapstid (82)	Beredskapstid (83)	- (84)
EAT, Övrig tid (B3)	- (91)	- (92)	- (93)	Resor till och från AS (94)

Problem med definitioner av några centrala arbetstidsbegrepp

Beteckningarna inom parentes hänvisar till ovanstående förslag till indelning av arbetstidsbegrepp (V1/V2), där V1 refererar till variabel 1 (grad av arbetsanknytning) och V2 till variabel 2 (ersättningsgrad).

Arbetad tid diskuteras i en artikel till Parisgruppen (Harðarson, de la Fuente 2006). Arbetad tid definieras där som den tid som den anställda tillbringar under kontroll och ansvar av arbetsgivaren:

“Working time is the time persons spend under the control and responsibility of a producing unit and

- a) directly engaging in producing the goods or services which are the principal or secondary output of the producing unit, or*
- b) engaging in an ancillary activity creating the necessary condition for the production of the goods or services of the producing unit, or*
- c) spending time in work-related pauses, which are the necessary consequence of the principal, secondary or ancillary activities of the producing unit, or*
- d) participating in education or training which is immediately and directly connected to the principal, secondary or ancillary activities of the producing unit.”*

Harðarson & de la Fuente använder begreppen arbetsrelaterade och icke arbetsrelaterade pauser:

“A pause is a work-related pause if it fulfils three conditions:

- a) it is clearly demarcated by events in time marking the start and end of the activity;*
- b) if during that period no contribution to the production is made and*
- c) the pause is a necessary consequence of the production process.”*

Arbetsinsatser som inte står under en arbetsgivares ansvar och kontroll, ligger utanför denna definition.

Definitionen har klara fördelar, men lämnar ändå en del frågor obesvarade, t.ex. om obetald övertid ska anses vara arbetad tid och om resor mellan olika arbetsplatser ska räknas som arbetad tid. Vi tar upp dessa och andra problem nedan.

Enligt EU och ILO (1962)⁹ inkluderar *faktiskt arbetad tid*:

- a) Faktiskt arbetade timmar under överenskommen arbetstid. (A1)
- b) Timmar som arbetas utöver den överenskomna arbetstiden och vanligtvis är högre betalda, s.k. övertidstimmar. (A2)
- c) Tid som tillbringas på arbetsplatsen med att förbereda arbetet, underhålla och reparera, sköta verktyg, fylla i blanketter och att sköta fakturor, tidrapporter och andra rapporter. (ingår i A1.b och A2.b)
- d) Spilltid av olika slag som tillbringas på arbetsplatsen på grund av exempelvis tillfällig arbetsbrist, maskinhaveri och olyckor eller annan tid som tillbringas vid arbetsplatsen utan att utföra någon produktiv aktivitet men är betald enligt anställningsavtal. (ingår i A1.c och A2.c)
- e) Tid som läggs ner på korta raster på arbetsplatsen inkluderande kaffepauser. (ingår i A1.c och A2.c).

Däremot inkluderas inte

- f) Tid som är betald men som inte arbetas såsom helgledighet, semester, sjukdom eller föräldraledighet. (ingår i B1/X)
- g) Lunchraster (ingår i B3/Y)
- h) Restid till och från arbetet (ingår i B3/Y).

I denna definition behandlas variabeln *betald/ej betald tid* enbart delvis. Därmed undviker man ett antal problem som måste lösas:

1. Under b. tas enbart betald övertid upp. Hur ska obetald övertid (A2/Y) behandlas? Den obetalda övertiden kan vara av två slag:

i) Obetald övertid på eller utanför arbetsplatsen som är känd av arbetsgivaren, kan inte anses stå under arbetsgivarens kontroll och ansvar. Om emellertid arbetstagaren utför arbetsuppgifter som annars skulle ha behövt utföras inom överenskommen arbetstid eller som betald övertid, liknar den i hög grad faktiskt arbetad tid.

Enligt vår mening bör denna obetalda övertid räknas in i *faktiskt arbetad tid*.

ii) Obetald övertid som ur arbetsgivarens synvinkel är onödig. Gränsdragningsproblem uppstår främst inom tjänstemannayrken. Arbetstagaren kan sitta hemma och fundera på sina arbetsuppgifter och kan i en enkät ange detta som obetald övertid.

---

⁹ EU-förordningen om grundläggande företagsstatistik har fastställts av ILO (10th ICLS, "Resolution concerning statistics of hours of work", 1962) och används av såväl SNA (System of National Accounts) som ESA (European System of Accounts).

Vi anser att denna obetalda övertid inte bör räknas in i *faktiskt arbetad tid*.

2. Ett problem som nästan aldrig behandlas är den del av *faktiskt arbetad tid* som kan klassificeras som *icke-produktiv tid*, dvs. den tid som är icke-produktiv men som betalas som överenskommen arbetstid eller som övertid. Ett exempel är då arbetstagaren tar längre lunchrasten än vad som är överenskommet med arbetsgivaren och där denna tid blir betald arbetstid. Begreppet *produktiv tid* hör egentligen hemma i ett betydligt snävare sammanhang, "då arbetstagaren faktiskt producerar en vara eller en tjänst". Men med den definitionen är det mycket tid som är "icke-produktiv" men som ingår i *faktiskt arbetad tid*. Människan är ingen robot och därför måste vanligt mänskligt beteende, såsom kortare pauser, toalettbesök och privata samtal, ingå; kort sagt det som arbetsgivaren utan klagomål skulle acceptera om han visste om det. Det är således sådan tid som arbetsgivaren inte skulle acceptera som arbetstid, som i detta sammanhang bör räknas som *icke-produktiv tid*. Sådan tid uppfyller inte kraven för att räknas som arbetsrelaterad paus.

Vi anser att denna "icke-produktiva" tid inte ska ingå i *faktiskt arbetad tid*. Att det därmed uppstår mätproblem är uppenbart, men gäller även en del andra variabler.

3. *Beredskaps- och jourtid* eller annan tid då arbetstagaren står till förfogande för att gå i tjänst, utgör ett särskilt problem. Denna tid betalas oftast enligt en lägre taxa (B2/X3). Sådan arbetstid behandlas inte i de nuvarande internationella definitionerna av *faktiskt arbetad tid*. Denna arbetsrelaterade tid kan förekomma på en skala allt ifrån tid som i princip är lik fritid till sådan som är lik arbetstid. I vissa fall blir man mycket sällan kallad "i tjänst" och kraven på hur man måste bete sig är vaga. I andra fall är man tvungen att tillbringa jourtiden på arbetsplatsen.

Eftersom jourtiden tillbringas på arbetsplatsen, står den anställde under arbetsgivarens kontroll och ansvar. Detta gäller oavsett hur den anställde använder tiden (t.ex. till att sova). Vi föreslår därför att jourtid inkluderas i *faktiskt arbetad tid*.

Eftersom beredskapstid inte tillbringas på arbetsplatsen, står den anställde inte under arbetsgivarens kontroll eller ansvar så länge han/hon inte kallas till tjänstgöring. Vi anser därför att beredskapstid normalt inte ska räknas som arbetad tid. Men det finns fall där arbetsgivarens krav på den anställde under beredskapstiden är så omfattande att det är rimligt att likställa den med jourtid. Hur jourtid respektive beredskapstid betalas är emellertid inte relevant.

4. Vanliga resor till och från arbetsplatsen ($B3/Y$) ingår normalt inte i *faktiskt arbetad tid*, eftersom tiden inte står under arbetsgivarens kontroll och ansvar. Eftersom en del av restiden kan ingå i den avtalade arbetstiden i vissa anställningsavtal och då betalas som sådan, menar vi att restiden då ska räknas in i *faktiskt arbetad tid*. I de fallen förutsätts det ofta också något slags arbetsprestation under resan. Om arbetstagaren får resa "på arbetstid" utan något slags motprestation, bör dock restiden inte ingå i *faktiskt arbetad tid*.

5. Tid för resor som är nödvändiga för att utföra arbetet ($(A1.b + A2.b)/X3$) utgör ett problem, om de utförs utanför normal arbetstid. Vanligtvis betraktas den som ett mellanting mellan arbete och fritid. Det vanligaste är att sådan restid betalas enligt en lägre taxa än den ordinarie. Enligt modellen presenterad av Harðarson & de la Fuente bör all sådan restid, dvs. resor mellan bostaden/arbetsplatsen och en ny arbetsplats, ingå i *faktiskt arbetad tid*. Detta beror på att restiden står under arbetsgivarens kontroll och ansvar och att resandet är nödvändigt för produktionsprocessen.

Vi anser att all restid av detta slag bör inkluderas i *faktiskt arbetad tid* oavsett när den infaller och i vilken utsträckning den betalas.

6. Tid som ersätts enligt ordinarie taxa men är *fritid* ($B3/X2$), dvs. det som skulle kunna betecknas som betald fritid, räknas ibland in i arbetstiden. Detta gäller exempelvis idrottande på betald arbetstid. Arbetsgivaren har naturligtvis skäl att betala för denna tid, för att t.ex. åstadkomma mindre personalomsättning, friskare personal etc. och kan därmed hävda att det är en god investering.

Vi menar att denna tid, eftersom den inte kan anses vara en arbetsrelaterad paus, inte bör räknas in i *faktiskt arbetad tid*.

7. Företagsanknuten utbildning ($A1.b/X$) är ytterligare ett område som inte har en självklar klassificering. För att räknas som faktiskt arbetad tid bör utbildningen stå under arbetsgivarens kontroll och ansvar samt vara inriktad på företagets produktion.

Vår åsikt är att utbildning, som är direkt ämnad för att arbetstagaren på ett mer rationellt sätt ska kunna sköta sina arbetsuppgifter, bör räknas in i *faktiskt arbetad tid*. Utbildning som är till för att den anställde ska kunna ta på sig helt andra arbetsuppgifter bör inte räknas in.

8. Lärlingssystemet är vanligt i flera länder. I samband med detta uppstår frågan om vilken tid som ska räknas in i arbetstiden. I Sverige är omfattningen av detta system begränsad och därför blir

det oftast en fråga om att skilja på nyanställdas arbete och utbildning.

Eftersom lärlingssystemet uppfyller kontroll- och ansvarskriterierna och är direkt knutet till produktionen, anser vi att lärlingars tid bör räknas som faktiskt arbetad tid.

